

EEN VERHAAL MET EEN OPEN EINDE

*Nieuw lesprogramma ontwikkelt actief
burgerschap bij kinderen*

'Thuis in Burgerschap' is een lesprogramma dat sociale integratie en actief burgerschap bij kinderen stimuleert. Het programma is ontwikkeld door Pharos en mede gefinancierd door het Europees Vluchtelingen Fonds. De lessen zijn uitgetoetst in meerdere klassen op basisscholen en in het voortgezet onderwijs, zowel in het opvang- als in het reguliere onderwijs.

JAN BAAN, BRAM TUK, ROELOF VOS

In de zomer van 2007 bezoekt een schoolklas van een opvangschool in het basisonderwijs uit Almelo staatssecretaris van Onderwijs Sharon Dijkema. Tijdens de proefuitvoering van het lesprogramma 'Thuis in Burgerschap' hebben ze met haar een gesprek aangevraagd. De meest verrassende vraag die zij stellen is: 'Waarom staat er in Madurodam geen asielzoekerscentrum?' Een vraag die in zijn eenvoud de existentiële behoefte aan erkenning van deze kinderen weerspiegelt. Niet bij iedere klas zal het nieuwe lesprogramma uitmonden in een gesprek met een politicus. Wel illustreert dit bezoek aan Den Haag een van de belangrijkste doelen van dit programma, namelijk de ontwikkeling van actief burgerschap bij schoolkinderen.

In eerste instantie was het project gericht op vluchtelingenjeugd. Uit onderzoek onder vluchtelingenouders bleek dat zij problemen hebben met opvoeding en schoolcontacten. Ze ervaren een kloof tussen hun opvoeding en de Nederlandse opvoeding op school, vinden dat leerkrachten te weinig weten van problemen van vluchtelingen en willen meer contact met de school. Bij de start had het project dan ook de voorlopige werktitel 'Onderwijs, opvoeding en integratie'. Juist toen werden de nieuwe onderwijskerndoelen 'sociale integratie' en 'actief burgerschap' bekendgemaakt. De overheid maakt zich namelijk zorgen over de afnemende sociale cohesie in de samenleving. Zij wil kinderen al op school actief laten oefenen met sociale participatie en maatschappelijke betrokkenheid.

Deze doelen pasten dus precies bij het concept van onderwijs, opvoeding en integratie. Maar integratie en participatie zijn geen exclusieve uitdagingen voor vluchtelingen en hun kinderen. Het zijn wederkerige processen waar vluchtelin-

gen, allochtonen en autochtonen bij betrokken zijn. Dat inspireerde en motiveerde de ontwikkelaars van 'Thuis in Burgerschap' om de reikwijdte van het project uit te breiden naar alle kinderen die door afkomst, aanleg en achterstand risico's lopen de aansluiting met de samenleving te missen. Ook de ouders spelen hierin een belangrijke rol. Een inspirerende opvoeding, thuis en op school, vormt immers de basis voor een geslaagde sociale integratie en actieve participatie in de maatschappij.

Door voor 10- tot 15-jarige leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs te kiezen, worden kinderen bereikt die enerzijds oud genoeg zijn om gemeenschappelijke doelen na te jagen en anderzijds nog flexibel genoeg zijn om open te staan voor elkaar.

DE SCHOOL ALS PROEFTUIN

Actief burgerschap uitoefenen kan alleen als mensen sociaal geïntegreerd zijn. Dat betekent: erbij horen; geaccepteerd, erkend en gewaardeerd worden; en in staat zijn om een netwerk van relaties op te bouwen. Pas als mensen sociaal geïntegreerd zijn, ontstaat de motivatie voor een actieve inzet voor hun omgeving. Sociale integratie rust op een solide basis van psychische gezondheid en zelfredzaamheid. Aan die basis zal de school dus ook veel aandacht moeten besteden.

Burgerschapsvorming werkt het beste als het participatief, interactief en levensrecht is. Het moet plaats vinden in een niet-autoritaire leeromgeving, rekening houden met de uitdagingen van (culturele) diversiteit, en tot stand komen in samenwerking met ouders, de gemeenschap en

de school. Initiatief, eigen inbreng, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid nemen, dat leren kinderen niet door erover te horen, maar door het te doen. Docenten zijn in dat proces meer ontwerpers en begeleiders dan uitvoerders.

De klas lijkt in een dergelijk model meer op een werkplaats dan op een leslokaal. De leeromgeving is niet alleen de school, maar steeds vaker ook daarbuiten. Voor alle leerlingen die door afkomst, aanleg of achtergrond de aansluiting met de samenleving dreigen te missen, kan participatie op school een positieve invloed hebben op identificatie en binding met de Nederlandse samenleving in het algemeen. De conclusie is duidelijk: de school moet een proeftuin zijn voor het aanleren van burgerschapscompetenties.

'VERHALEND ONTWERPEN'

Bij de ontwikkeling van 'Thuis in Burgerschap' moest een belangrijke vraag worden beantwoord, namelijk welk didactisch concept het meest geschikt is. Er is gekozen voor 'Verhalend ontwerpen', een in Schotland ontwikkelde werkvorm onder de naam 'Storyline Approach to Education'. Deze werkvorm voldoet aan vrijwel alle eisen die aan een goede lesmethode voor burgerschapsvorming worden gesteld. Het is sterk interactief en het vergt een actieve inzet van leerlingen. Bij 'Verhalend ontwerpen' verlopen de leeractiviteiten als een verhaal, dat door de docent wordt geïntroduceerd en dat in de loop van de verschillende episodes stukje bij beetje door leerlingen en docent wordt ingevuld. De docent geeft mede richting aan het verhaal door het stellen van zogeheten sleutelvragen, die leerlingen de ruimte bieden zelf naar antwoorden op zoek te gaan.

'Verhalend ontwerpen' maakt gebruik van ervaringsleren, waarbij de leerlingen bij de uitwerking spelenderwijs bezig zijn met de ontwikkeling van juist die competenties die nodig zijn bij sociale integratie en het in de praktijk brengen van actief burgerschap.

Vanwege de ruimte die leerlingen krijgen voor een eigen invulling, staat de uitkomst van het verhaal daarom van tevoren meestal niet vast. Het kan bijvoorbeeld leiden tot de opstelling van een antipestprotocol, een pleidooi voor meer sport op school of de instelling van een leerlin- ▶

Maar integratie en participatie zijn geen exclusieve uitdagingen voor vluchtelingen en hun kinderen

► genraad, zoals in de proefuitvoeringen bleek. Voor het lesprogramma hebben de ontwikkelaars twee verhaallijnen ontworpen.

'BUITENSTAANDERS'

Het verhaal 'Buitenstaanders' gaat over sociale integratie: wanneer hoor je erbij en wat is hiervoor nodig? De leerlingen bekijken hun eigen school, buurt en land door vreemde ogen. Wat willen nieuwkomers weten en hoe kun je hen het beste ontvangen? Hoe geef je anderen het gevoel dat zij erbij horen? Daarbij gaat het om universele ervaringen; bijna ieder kind voelt zich wel eens buitengesloten en iedereen is wel eens ergens een nieuwkomer geweest.

Het verhaal gaat over twee alleenstaande kinderen, broer en zus, die in een vluchtelingenkamp wonen, ergens in het Midden-Oosten. Ze krijgen te horen dat zij misschien naar Nederland mogen om daar een nieuw leven op te bouwen. Uiteraard zijn ze daar erg blij mee, maar natuurlijk zijn ze ook een beetje nerveus. Hoe ziet dat land eruit? Wat voor mensen wonen er? Hoe is het klimaat? Bovendien weten zij eigenlijk niets van hun eigen familie. Ze waren nog erg jong toen zij van hun familie werden gescheiden. Waar horen zij bij? Waar liggen hun wortels? Wat is hun identiteit? Daarnaast willen ze weten of zij in dat vreemde land wel welkom zijn en of zij worden geaccepteerd ondanks hun 'anders zijn'. Is het wel mogelijk om erbij te horen daar?

Via een functionaris van de VN-Vluchtelingenorganisatie UNHCR sturen zij daarom een e-mailtje naar een school in Nederland, om te vragen of de leerlingen hun vragen kunnen beantwoorden. Omdat ze weinig vertrouwen hebben in de lokale autoriteiten, versleutelen ze de e-mail met een bepaalde code. Als die mail door de docent in de klas gepresenteerd wordt, vraagt hij de leerlingen om hulp bij het ontcijferen van het mailtje.

In vijf episodes gaat het over je thuis voelen en je vreemd voelen in de klas, over kenmerken van Nederland en Nederlanders, en over de vraag hoe belangrijk het is om te weten waar je vandaan komt en wie je bent. Hoe zorg je ervoor dat een nieuwe leerling zich thuis voelt op school, maar ook in de buurt? De laatste en zesde episode is een eindpresentatie. De kinderen hebben dan overigens al te horen gekre-

Actief burgerschap uitoefenen kan alleen als mensen sociaal geïntegreerd zijn

gen dat de beide vluchtelingenkinderen naar een ander land zijn gegaan, maar hun werk is niet voor niets geweest. Zij presenteren de resultaten nu voor een gezelschap van binnen en buiten de school, waaronder hun ouders.

'ALS WIJ IETS Zouden WILLEN VERANDEREN...'

Het tweede verhaal gaat over actief en effectief burgerschap. Het gaat erom te ontdekken wat je in je omgeving zou willen verbeteren en daar op een maatschappelijk aanvaardbare en vooral effectieve manier samen werk van te maken.

Het verhaal begint met de vraag 'Wat willen wij anders?', waarbij de leerlingen op zoek gaan naar zaken in hun omgeving die zij graag zouden willen veranderen of verbeteren. Daarna ontdekken de leerlingen dat het vaak nodig is je te organiseren als je iets met succes wilt veranderen. Ze verkennen het geselecteerde verbeterpunt aan de hand van een aantal richtinggevendende vragen, bedenken hiervoor steekhoudende argumenten en kiezen voor een geschikte en haalbare aanpak. Zij overtuigen de verantwoordelijke(n) van de noodzaak van verandering en proberen medewerking en steun te krijgen. In de laatste les, waarvoor externe verantwoordelijke personen worden uitgenodigd, alsook ouders en familie, presenteren zij de resultaten van hun werk in een steekhoudend pleidooi voor de gewenste verbetering.

BETREKKEN VAN OUDERS

Het betrekken van ouders bij de school en het thema is belangrijk voor de burgerschapsvorming van hun kinderen. Uit het onderzoek dat het Verwey-Jonker Instituut tijdens de pilot bij onder andere ouders heeft uitgevoerd, blijkt dat zowel ouders als docenten in grote lijnen tevreden zijn over de wijze waarop ouders bij de school betrokken kunnen worden. De docenten hebben in meerderheid de wens om ouders te betrekken en waarderen hun deskundigheid. De ouders op hun beurt voelen zich in meerderheid serieus genomen en zijn goed op de hoogte van de praktische zaken op school. Docenten worstelen wel met de vraag hoe ouders precies bij de school betrokken kunnen

worden en ouders geven aan vaak niet te weten wat de school van hen verwacht. In een training voor docenten wordt daarom ruim aandacht besteed aan verbetering en aanscherping van competenties om ouderbetrokkenheid te vergroten.

In het lesprogramma 'Thuis in Burger-schap' is de ouderbetrokkenheid vorm gegeven door deze in te bouwen in het lesprogramma. Leerlingen worden tijdens bepaalde episodes gestimuleerd hun ouders bij bepaalde thema's te betrekken. Dit gebeurt aan de hand van vragen van docenten als: 'Wat zouden ze bij jou thuis hiervan denken? Zouden je ouders hier meer over weten? Misschien kunnen je ouders je nog goede ideeën geven?' Daarnaast nodigen de leerlingen hun ouders uit om de eindpresentatie bij te wonen. Deze gelegenheid kan heel goed worden benut om met ouders verder in gesprek te gaan over de noodzaak van burgerschapsvorming, niet alleen voor hun kinderen, maar ook voor henzelf. Dit schept kansen voor een betere relatie tussen school en ouders.

LEUKE LESSEN

De lessen zijn uitgetoetst in meerdere klassen op basisscholen en in het voortgezet onderwijs, zowel in het opvang- als in het reguliere onderwijs. Docenten en leerlingen waren merendeels enthousiast. Naast een theorie- en een praktijkboek is ook een dvd gemaakt van de uitvoering van de lessen. Uit de opnames zijn fragmenten gebruikt voor een trailer van het programma, die op de website van Pharos te vinden is. 'De lessen waren leuk. Samen discussiëren en elkaar respecteren en zo', zegt een Poolse jongen daarin. Een Iraakse leerlinge zegt: 'Ik heb zoveel geleerd van andere leerlingen en andere meningen.' Uitgaande van de positieve reacties van leerlingen, ouders en docenten, kan dit lesprogramma op veel scholen een succes gaan worden.

Jan Baan, Bram Tuk en Roelof Vos hebben voor Pharos dit lesprogramma ontworpen en getest.

In november zal naar verwachting een symposium over dit onderwerp georganiseerd worden. Meer informatie daarover vindt u binnenkort op de website van Pharos: www.pharos.nl. Voor bestelinformatie: zie de website of pagina 16.

Hoe zorg je ervoor dat een nieuwe leerling zich thuis voelt op school, maar ook in de buurt?